

IZVJEŠTAJ MANUELNE PROVJERE ČLANKA IZ ZBORNIKA CLIO MAP

Radenko ŠČEKIĆ

BOGATSTVO RAZLIČITOSTI - OČUVANJE KULTURNOG IDENTITETA U VREMENU GLOBALIZACIJE

Uvod

Prethodnih nekoliko decenija svjedoci smo procesa ubrzanog pretvaranja cijele planete u jedno „globalno selo“. ¹Svakako da to ima efekta i uticaja na Crnu Goru i njenu kulturnu baštinu. Globalizacija kao fenomen dominantno prožima i obilježava sve aspekte savremene zbilje, jer mondijalizacija prisiljava nacionalnu državu da se otvori različitim oblicima kulturnog uticaja, koji su joj strani ili nepoznati. ¹Moglo bi se tvrditi da je globalizacija u osnovi fenomen s pozitivnim efektima jer približava ljude i omogućava im da komuniciraju nezavisno od vremena i prostora. S druge strane, mogu se naći suprotni stavovi o globalizaciji kao prijetnji svemu što je lokalno, tradicionalno, autohtono, jer ona teži brisanju razlika i stvaranju neke vrste globalne kulture. Kreiranju svojevrsnog komplota različitih kultura. Pri čemu najviše „strada“ identitetska kulturna baština malih država. Na kraju XX vijeka i početku novog milenijuma, globalizacija je često upotrebljavan termin. ² On dolazi od riječi global, što se odnosi na sveukupnost, opštost, zaokruženost cijele planete, odnosi se na planetarno, svjetsko. Otuda je globalizacija svojevrsan proces stvaranja svjetskog, uniformnog društva. „Globalizaciju možemo definisati kao proces ekonomskog, političkog, socijalnog i kulturnog djelovanja na nadnacionalnom aspektu, koji na globalnom nivou mijenja ustaljene političke, privredne, socijalne i kulturne odnose. Bitna determinanta ovog procesa je tehnološki razvoj koji omogućava prostorno i vremensko smanjivanje svijeta.¹ Šta se god podrazumijevalo pod pojmom globalizacija: „ustanovljavanje novog svjetskog poretka“, „amerikanizacija svijeta“, „informacioni i tehnološki bum“, ekonomska sinergija..., u okviru toga procesa će izgleda samo oni najjači moći nametati i efikasno štititi vlastite interese i duhovno-kulturnu prepoznatljivost i specifičnost. Dok će sa druge strane drugima biti uzor, obrazac, paradigma – i nametati pravila i smjernice, kulturnog života i ponašanja. ³ A za one male narode i države, koje su inertne, nedovoljno moćne ili još u tranziciji – rezervisano je pasivno učešće i svojevrsna marginalizacija, ali i gubitak vlastitog identiteta. Priključivanje globalnim procesima podrazumijeva i odricanje od dijela tzv. nacionalnog suvereniteta, pogotovo u domenu ekonomije i bezbjednosnih aspekata, te prihvatanje određenih internacionalnih kompetencija, standarda, manira i paradigmi. Nužno i nametnuto prihvatanje obrazaca i modela po kojima se nešto „novo stvara“. Neka suprotna solucija od ove bi značila okrenuti se izolacionizmu uprkos globalnoj interakciji i zavisnosti od drugih. ²

¹ Tihomir Gligorić, Osobine naroda, BINA, Banja Luka, 2007

² O globalizaciji i nacionalnom identitetu vidjeti više na: <http://ibnsina.net/bs/component/content/article/260-globalizacija-i-nacionalni-identitet-.html>

¹Sve što baštine različite civilizacije na prostoru jedne države, inkorporira se i čini njenu kulturnu baštinu. Stoga bi prostor Crne Gore, kao izrazito bogat kulturnim nasljeđem, gdje „svaka stopa“ odiše historijom, trebalo da i pored praćenja globalnih trendova i integracija - sačuva svoj neosporni identitet i prepoznatljivost, svoj duh, običaje, bogatu kulturnu baštinu. Jer, takvim spojem patrijarhalnog i tradicionalnog, dominantnog pravoslavnog segmenta sa orijentalnom baštinom i kulturom, dodatno obogaćeno mediteranskim uticajima – malo koji drugi prostor bi mogao da se pohvali.

U daljem tekstu biće izloženo nekoliko karakterističnih primjera kulturne zaostavštine. Primjera zapadne, istočne, pravoslavne, islamske kulture.

(Rimski) Kastrum – predstavlja utvrđenje karakteristično za Rimsko carstvo i ima gotovo identičnu osnovu na cjelokupnom njegovom prostoru. Ova utvrđenja imaju oblik pravougaonika sa zaobljenim ivicama u kojima se nalaze kule. U njih se ulazi kroz četiri kapije postavljene na suprotnim bedemima, međusobno povezane pravolinijskim putevima koji se obično sijeku u središtu pravougaone osnove tj. samog kastruma, gdje je obično smješten komandant legije koja je u njemu stacionirana. Njihov cilj je bio da pruže neophodnu zaštitu rimskim legijama koje su čuvale granice, tako da su pozicije kastruma diktirale granice Carstva, a ne dobar strateški položaj koji je zbog okolnog terena mnogo lakše braniti, kao što je slučaj kod drugih tipova utvrđenja.⁴

Na dva kilometra od centra Berana, na lokalitetu Dolac, nalaze se ostaci vojnog logora iz rimskog perioda, „Rimski kastrum“. U iskopavanjima 1953. godine otkriveni su i ostaci naselja. Vojni logor je veličine 32x10 metara, sa pet prostorija.⁵ Ostaci rimske uprave na ovom prostoru, osim u naseljima Dolac, Lužac, Beran selo, vidljivi su i na prostoru Donje Ržanice. Lokalitet Tumberice je u ataru sela Donja Ržanica, na oko 5 km istočno od Berana. Sondažno je arheološki istraživan 2008. godine, pri čemu su otkriveni ostaci objekata i utvrđenja sa dva niza bedema koji zahvataju površinu od 1,5 hektara. Na osnovu nađenog arheološkog materijala može se reći da je na ovom lokalitetu čovjek kontinuirano živio od bakarnog i bronzanog doba, preko rimskog perioda, sve do srednjeg vijeka. Radi se o lokalitetu, za sada samo na osnovu pronađenog srebrnog novca kolonije Dirahuijona, koji pripada poznom gvozdenom dobu ili ilirsko-grčkom periodu. I vezuje se za period 4-6. vijeka p.n.e.⁶

Ostaci rimskih vojnih naseobina na lokalitetima: Dolac, Lužac, Budimlja, Luge, Donja Ržanica, Zagrađe, Dapsići, Jasikovac – svjedoče o prisustvu rimske civilizacije na ovom području. Ostaci utvrđenja Rimski kastrum u selu Dolac su uništeni do neprepoznatljivosti. Nalaze se na poljoprivrednom, privatnom zemljištu. Djelimično su arheološki istraženi. Ispred logora se nalazilo vježbalište dugo 44 m a široko 32 m. Kameni zidovi kastruma do temelja su razrušeni i vremenom rasturani za potrebe gradnje kula i kamenih kuća ispod okolnih brda. Arheološka istraživanja na ovim lokalitetima vršena su 1953, 1961. i 1975. godine. Otkrivena je kuća

neolitskog tipa (sa pepelištem), i u njoj djelovi oruđa i pokućstva, a sve je datovano u sredinu 4. milenijuma p.n.e. (oko 3.600. godine). Pronađen je i žrtvenik od pečene gline - svjedok neolitskog idolopoklonstva. Lokalitet nije istraživan 30 godina i trenutno predstavlja kultivisano poljoprivredno zemljište u privatnom posjedu. ^{5, 6}

Španjola, Herceg-Novi

Utvrđenje koje dominira hercegnovskim zalivom ima bogatu istoriju. Brojni osvajači ovog strateški važnog područja su u većoj ili manjoj mjeri davali doprinos u izgradnji ove znamenite tvrđave. Postoji nekoliko naziva za utvrđenje koje je dominiralo nekadašnjim Herceg Novim: „Španiola“, ili „španska tvrđava“, mada se u zvaničnim dokumentima tvrđava naziva Gornji grad. Iako je ostao naziv Španjola, ova odbrambena tvrđava više je povezana sa turskim vojno-istorijskim nasljeđem koje je ostavilo dublji pečat na ovom prostoru od kratkotrajnog španskog.

¹⁴ Španska flota admirala Andrea Doriya pojavila se u luci Herceg Novi u junu 1538, a Turci su ubrzo predali grad. Španci su ostavili snažan garnizon i shvativši značaj odbrambene tvrđave, odmah su počeli izgradnju i popravku zidova već postojećih odbrambenih utvrđenja. Već naredne 1539. godine, otomanski admiral Hajrudin Barbarosa, sa velikom turskom flotom vratio je vlast nad gradom Herceg Novim nakon duge i teške opsade. ⁷

Otomanski osvajači su dodatno proširili i ojačali već postojeće utvrđenje, mada je naziv Španjola ostao uvriježen u narodu do današnjih dana. Arhitektonski oblik ovog utvrđenja je u značajnoj mjeri mijenjan u zavisnosti od karaktera osvajača koji su ga posjedovali. ¹⁵

Tako je, tokom španske vladavine, arhitektura tvrđave Španjola bila nalik crkvi i nosila je naziv „Tvrđava Karla V“, prema imenu tadašnjeg španskog vladara. Nakon osvajanja grada 1539. godine, tadašnji turski sultan Sulejman je odlučio da promijeni izgled tvrđave i dodatno je ojača. Izgrađivši odbrambeni zid koji je okružio već postojeću tvrđavu sa četiri okrugla bastiona na uglovima. Ova izgradnja trajala je do 1548. godine i tvrđava je dobila novo ime – Gornji grad. O ovom događaju svedoči tabla koja se nalazi na ulazu u tvrđavu na arapskom jeziku. Zanimljivo je da postoje podzemni prolazi između tri tvrđave Herceg Novog: Španjola, Kanli-kula i Forte Mare. Prolazi su danas djelimično propali jer se godinama nisu održavali ni koristili. ⁷ Mada samo njihovo postojanje govori u prilog strateškom značaju i kompleksnosti fortifikacijskih cjelina na području Herceg Novog. Iako je spoljni izgled tvrđave Španjola veoma impresivan, unutrašnjost tvrđave je zapuštena. Mada, još se mogu nazrijeti oblici nekadašnje kasarne, strelnice i oružarnice, kao i neki pomoćni objekti u okviru utvrđenja. Ostaci zidina objekata u okviru utvrđenja su obrasli u vegetaciju i uglavnom su nepristupačni. Takođe, pomenuti podzemni tuneli koji su je povezivali sa ostale dvije tvrđave su zapušteni.

Ono što predstavlja svojevrsni kuriozitet tvrđave Španjola u odnosu na druge fortifikacijske cjeline sličnog tipa jeste činjenica da je tvrđava sačuvala naziv od jednog osvajača (Španskog carstva), a da na njenim zidinama postoji natpis o izgradnji od drugog osvajača (Otomanske imperije). Naime, Turci su bili veoma ponosni na izgrađenu tvrđavu, tako da su po završetku dogradnje, 1548. godine, stavili tablu iznad ulaza sa natpisom na arapskom jeziku, gdje se navodi da je ovaj objekat

izgrađen zahvaljujući Sulejmanu, sinu velikog emira Selimana Hana, koji je izgradio tvrđavu po nalogu sultana. Na kraju je bio izraz koji se može prevesti kao: „I pjesnici, koje će put dovesti ovdje, gledajući ovu tvrđavu, oduševljeno će reći: „Da, kako je ovo velika, lijepa zgrada“. U to vrijeme, govorimo o sredini 16. vijeka, tvrđava je bila potpuno autonomna – imala je svoj izvor vode, pekaru i druge bitne sisteme za održavanje života. Dakle, bila je svojevrsan grad u malom.¹⁶

Tvrđava Gornji grad - Španjola izgrađena je u pravilnom geometrijskom obliku: u obliku kvadrata sa četiri okrugla bastiona u uglovima. Zidovi tvrđave imaju blagi nagib u smjeru mora, a glavni ulaz u tvrđavu nalazi se na istočnoj strani. Unutar tvrđave postojale su razne strukture – arsenal, kasarne, džamija (tokom turske vladavine), od kojih su neke ostale i danas. Mlečani, su izgradili veliki polukružni zid između dva bedema sa pogledom na more, stvarajući na taj način unutrašnje dvorište. Takođe su postavili drugo stepenište do zidova tvrđave, preselili ulaz i preuredili tursku džamiju u kasarnu. Austrijanci su takođe napravili neke izmjene na osnovu svojih potreba, ali su u suštini izgradili nove objekte pored tvrđave.⁷ Svaki osvajač je dodatno širio već postojeće utvrđenje novim zidovima i objektima. Tvrđava Španjola je tokom svoga postojanja promijenio mnoge osvajače, vlasnike. Svi su oni u manjoj ili većoj mjeri dali doprinos širenju i oblikovanju ovog utvrđenja. Od Španaca, preko Turaka, do Mlečana, Rusa, Francuza i Austrijanaca.

Od 1687. tvrđava Španjola, zajedno sa polovinom Bokokotorskog zaliva pala je pod vlast Mletačke republike (Venecije) i bila je dio njenih utvrđenja do 1797. Godine, kada Napoleon osvaja i ukida Mletačku republiku.¹⁷ Na raznim mapima i gravirama tog vremena tvrđava je označena kao „Fortezza Superiore“, „F. di Gornigrad u Koronelija“ i „Castello u Mortiera“. Godine 1806. odbranu tvrđave zajednički su vodile rusko-crnogorska vojska koja se borila protiv vojske Napoleona. Tada su četiri hiljade ruskih vojnika pod rukovodstvom Dmitrija Sinjavina pomogle bokeljima i crnogorcima osloboditi zaliv od osvajača. Sa tvrđave Španjole trupe su vodili borbu protiv Francuza, koji su tek za dva dana stigli do Gornjeg grada, ali nisu mogli pobijediti. U julu 1807. godine, prema Tilzitskom miru, Rusi su ostavili tvrđavu i Bokokotorski zaliv Francuzima. Od 1814. godine, skoro cijeli 19. vijek tvrđava Španjola je bila u rukama Austrije/Austro-Ugarske.

¹⁷U drugoj polovini 19. vijeka, nakon izgradnje zalivskih utvrđenja: Mamula, Arza, Prevlaka, kao i utvrđenja na Luštici, „Španska tvrđava“ je izgubila izuzetan strateški značaj. Međutim, tvrđava je i dalje imala važnu ulogu u odbrani zaliva i Herceg Novog zbog svoje povoljne lokacije.⁷

14

Bihor, grad-tvrđava³

³ Tatjana Katić: Tvrđava Bihor u 15. i 16. veku, Đurđevi stupovi i Budimljanska eparhija : zbornik radova. – Berane : Episkopija Budimljansko-nikšićka ; Beograd 2011, 483-498.; Marijan Premović, Župa Budimlja u Srednjem vijeku, Državni arhiv, Cetinje 2011.; Aleksandar Deroko, „Srednjovekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji“, Beograd 1950.; Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 1, Vijesti, 2006.; Rakočević, Novica (1983). „Političke i društvene prilike“. Istorija srpskog naroda. knj. 6, sv. 1. Beograd: Srpska književna zadruga. str. 263-290.; Hrabak, Bogumil (2007). „Vojnici u Trgovištu (Rožaju), Bihoru, Budimlji, Peći i Klopotniku 1485. godine“. Novopazarski zbornik. 30: 83-89.; Šabanović, Hazim (1959). Bosanski pašaluk: Postanak i upravna podjela. Sarajevo: Naučno društvo Bosne i Hercegovine.

Tvrđava-grad Bihor je jedna od najvažnijih fortifikacijskih građevina na prostoru Polimlja. U pisanim izvorima ovo utvrđenje se prvi put pominje 1450. godine u jednom dokumentu iz dubrovačkog arhiva, gdje se navodi „in loco vocato Bichor“²⁷. Oblast i grad Bihor pali su pod osmansku vlast 1455. godine, u vrijeme osvajanja sultana Mehmeda II u tadašnjim južnim djelovima srpske despotovine, osvajanjem oblasti Brankovića u čijem se sastavu nalazilo i utvrđenje Bihor.¹¹ Neosporno je da je tvrđava Bihor, kako saznajemo iz detaljnog popisa Prizrenskog sandžaka, nastalog u periodu 1521–1530. godine, u to vrijeme imala svoju posadu koju su sačinjavali dizdar (upravnik tvrđave), čehaja (zamjenik upravnika), topdžija, imam, kao i 21 mustahfiz. Četrdesetih godina 16. vijeka posada je brojala 226 ljudi i opremljena je sa četiri topa.⁸

Okolnosti sukoba koji su se odvijali od 1807. do 1858. godine u tvrđavi Bihor i okolici su uglavnom nepoznate. Tvrđava-grad Bihor se nalazi tri desetaka kilometara od Berana i nekoliko kilometara od Petnjice. Izlazi se iznad između opština Bijelo Polje, Berane i Paunića iznad ljevičanske Lješnice u Jam. Nad selom Bijača dominira slijevovito brdo Gradina na čijem vrhu se nalazi ostaci srednjovjekovnog grada Bihora i ostaci utvrđenja. Bihor je predstavljao siri polju srednjovjekovni župu i srednjovjekovni Polimlje. Zauzimala je mjesto između Ljvanske klisure (na jugu), Kamenike (na sjeveru), i Lješnice (na sjeverozapadu).¹³ Upravljana iz sisku Gradina se još često pomjerale, pa je zahvalata manju ili veću ulogu u utvrđenju Bihora danas u administrativnom pogledu pripada opštinama Petnjica i Bijelo Polje.

Na spoljašnjim stranama bedema jasno se uočavaju pregradnje i dogradnje koje su bile neminovne u vremenu upotrebe ovog dominantnog i ključnog položaja za održanje vlasti nad regionom Bihora i Budimlje i komunikacija koje su išle dolinom Lima od Plava ka Nikolj Pazaru i centralnoj Srbiji. Na osnovu ispitnih sondi i nadenog materijala, možemo izdvojiti samo dva horizonta stanovanja: vrijeme slovenskog perioda do 1455. godine, kao i vrijeme korišćenja utvrđenja od kraja 15. vijeka do oslobodilačkih ratova i pada utvrđenja 1912. godine.⁹ Neophodna su opsežnija istraživanja i valorizacija. Na vrhu Gradine nalazi se zaravnjeni elipsoidni plato koji se pruža pravcem sjever-jug, u dužini od oko 90 metara, sa najvišom širinom od 24 metra. Prateći konfiguraciju terena, obodom je podignut masivni bedem, širine 2,20 metra, koji zatvara i štiti unutrašnji prostor grada. Na terenu se jasno vide trase nekadašnjih bedema i ostaci tri pravougaone kule. Najmanja kula, dimenzija 4 x 4 metra, nalazi se na isturenom krševitom dijelu zaravni, na zapadnoj strani neposredno iznad Limske doline. Ovaj položaj dominira okruženjem i direktno nadgleda komunikacije koje su išle dolinom Lima i Lješnice. Od kule ka zapadu, u dužini od 10 metara podignut je samostojeći zid koji sprečava ulaz u utvrdu linijom pružanja bedema na južnoj strani. Kula je, kao uostalom i bedemi grada, rađena od kvadratno pritesanog a u većini neobrađenog kamena sлагanog u pravilne horizontalne redove spojene krečnim malterom. Zidovi su dosta grubi i nepravilni, dok je unutrašnjost kule bila omalterisana. Od kule idu dva bedema koji opasavaju uzan prostor na ovom dijelu zaravni, širine od oko 6 metara, ali se jasno vidi niz prostorija formiran na ovom dijelu. Na polovini rastojanja bedema na istočnoj strani, nalaze se ostaci veće pravougaone kule, na kojoj se vide kasnije intervencije, dimenzija 8 x 8 metara. Spoljašnji zidovi kule i bedema na ovom dijelu očuvani su do visine 6 metara. Od središnje kule ka sjeveru, plato brda se širi u gotovo ovalni prostor u čijem je središtu formirana cistijerna sa bunarom²⁷. Istočni bedem je dobro očuvan i vidljiv, sve do krajnje sjeverne pravougaone i isturene kule, dimenzija 6

x 4 metra. Kula je izbačena iz luka bedema koji na ovom dijelu opasava plato. Isturena je nad jedinom komunikacijom i prolazom ka ulazu u utvrdu. Bedem je na zapadnoj strani vidljiv do visine od oko 2 metra i dobro je očuvan do mogućeg ulaza koji se nalazi na najširem dijelu utvrđenja na zapadnoj strani. Od ulaza do isturene južne kule bedem je sačuvan samo u temeljnoj osnovi, jer je izgrađen na okomitom dijelu litice, pa je vjerovatno vremenom skliznuo sa ove kosine. Kao što smo napomenuli, u centralnom dijelu ovalnog platoa nalaze se ostaci cistijerne formirane u živoj stijeni, a u njenom središtu ozidan je bunar prečnika 0,70 metara. Oko cistijerne prislonjeni uz moćne bedeme nižu se objekti i prostorije nekadašnjeg Bihor-grada.¹²

Grad Bihor bio je sjedište istoimene nahije i kadiluka. Pod turskom je vlašću sve do oslobodilačkih ratova 1912. godine, kada je napušteno i nije više korišćeno. Uz tvrđavu Bihor postojalo je podgrađe koje je i današnji naziv sela čije su kuće rasute ispod utvrđenja. U podgrađu su vidljivi ostaci groblja sa grobovima naznačenim amorfnim grobnim biljegom, ili su grobovi flankirani blokovima obrađene sige. Sačuvan je i toponim Crkvina, što ukazuje na dugu tradiciju ovog prostora i prije osmanskog osvajanja.⁹

¹³ Lokalitetu je moguće prići sa južne strane, kosim padinama ili blagim kosama preko Poličke zaravní. Danas postoji put sa Jadranske magistrale, vodi u podnožje gradine ili u Podgrađe.¹² Tu sa Podgrađa, utvrđenom gradu, na vrhu uzvišenja, moguće je prići sa istočne strane, dosta strmom i napornom trasom. Sve preostale strane se okomito, gotovo 300 metara strmo obrušavaju ka podnožju brda i dolinama Lima i Lješnice.¹⁰

Crkva Svetih apostola Petra i Pavla⁴

Ovu crkvu u Bijelom Polju sagradio je humski knez Miroslav, brat raškog župana Stefana Nemanje. Za vrijeme nereda u Humu, 1252. godine, iz Bogorodičinog manastira u Stonu je u crkvu Svetog apostola Petra na Limu preseljeno sjedište Humske eparhije. Ovdje je 1196. godine humski knez Miroslav, brat velikog župana Stefana Nemanje, podigao crkvu Svetog Apostola Petra, ostavivši o tome zapis uklesan u kamenu iznad ulaznih vrata: „U ime oca i sina i svetoga duha ja

⁴ Blagojević Miloš (2009). Zahumsko-hercegovačka episkopija i mitropolija od osnivanja do kraja XIX veka. Beograd: Svet knjige.; Bogdanović, Dimitrije (1981). „Preobražaj srpske crkve”. Istorija srpskog naroda. knj. 1. Beograd: Srpska književna zadruga. str. 315-327.; Vuković, Sava (1996). Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka. Beograd: Evro.; Aleksandar Deroko: Monumentalna i dekorativna arhitektura u srednjovjekovnoj Srbiji, Beograd, 1962, sl. 29 (za tačan tekst natpisa); I. Zdravković: Rezultati arhitektonskih ispitivanja na Crkvi svetog apostola Petra u Bijelom Polju, „Starine Crne Gore“, I, Cetinje 1963, 83.; Ivanović, Radomir (1960). „Srednjovekovni baštinski posedi Humske eparhije”. Istorijski časopis (9-10: 1959): 79—95.; Janković, Marija (1985). Episkopije i mitropolije Srpske crkve u srednjem veku. Beograd: Istorijski institut SANU.; LJubinković, Radivoje (1959). „Humske eparhije i crkva Svetoga Petra u Bijelom Polju” Starinar. 9-10 (1958-1959): 97—124.; Ruvarac, Ilarion (1901). O humskim episkopima i hercegovačkim mitropolitima do godine 1766. Mostar: Paher i Kisić.; Čedomir Marković i Rajko Vujičić, „Spomenici kulture Crne Gore“, 1997.; Jovo Medojević, Crkva sv apostola Petra, 1995.

sin Zavidin a imenom rab Božiji Stjepan Miroslav knez humski sazidah ovu crkvu svetog apostola Petra.“¹⁸

¹⁴ Na zapadu su dvije tipično raške konstrukcije: simetrične kule sa narteksom između njih. Ova je crkva više puta prepravljana. Utvrđeno je nekoliko faza dograđivanja i pregrađivanja objekta. U vrijeme kralja Uroša, prilikom preseljenja episkopskog sjedišta iz Huma, uz zapadnu stranu crkve su naknadno izrađene dvije visoke kule, zvonici, i zasvođen narteks između njih. Iznad svoda je postojala prostorija u koju se ulazilo iz kula. Prostorije – paraklisi uz sjevernu i južnu stranu zapadnog dijela crkve, dograđene su u vrijeme kralja Milutina, u periodu 1317–1321. godine. ¹⁹

. 14

Tokom rekonstrukcije 1993–1995. i 2010–2016, ova crkva je potpuno obnovljena i kao takva stoji i danas. Prethodnih godina obnovljena je i druga, desna kula/zvonik, koja je bila porušena za vrijeme vladavine Osmanlija. Tada je portal sa natpisom bio premješten u dograđenu prostoriju na sjevernoj strani, a crkva pretvorena u džamiju. Danas je ovoj crkvi djelimično vraćen prvobitni izgled. Pored same Crkve svetih apostola Petra i Pavla u Bijelom Polju, prilikom arheoloških radova vezanih za obnovu svetinje iz 12. vijeka u kojoj je nastalo Miroslavljevo jevanđelje, pronađeno je pravoslavno groblje iz perioda od 12. do 17. vijeka. ²¹ Za ovu crkvu je napisano čuveno Miroslavljevo jevanđelje, najstarija sačuvana ćirilična knjiga kod Južnih Slovena, koja je pod zaštitom Uneska i kao jedno od 150 najznačajnijih ostvarenja svjetske kulturne baštine uvršćena u listu te organizacije „Pamćenje svijeta“.

Crkva je prema natpisu uklesanom iznad ulaznih vrata podignuta voljom humskog kneza Miroslava, brata Stefana Nemanje, a smatra se da je završena 1196. godine. Knez Miroslav namijenio je jevanđelistar, bogoslužbenu knjigu u kojoj su tekstovi raspoređeni prema čitanjima u toku crkvene godine, svojoj zadužbini, crkvi Svetog Petra na Limu. ²⁰

14 Nastalo između 1180. i 1191. godine, Miroslavljevo jevanđelje imalo je burnu sudbinu. Dugo je čuvano u manastiru Hilandar na Svetoj gori, sve do 1896. godine, kada je poklonjeno kralju Aleksandru Obrenoviću prilikom njegove posjete Hilandaru. Za vrijeme Prvog svjetskog rata, tokom povlačenja, srpska vojska ga je nosila sa sobom preko Albanije do Krfa. Tokom Drugog svjetskog rata, bilo je sakriveno u podu manastira Rača. Danas se čuva u Narodnom muzeju u Beogradu.

14 Crkva je od nastanka kulturni i prosvjetiteljski centar u dolini Lima. U njoj se uči čitanje i pisanje, a osniva se i prepisivačka škola za monahe. O njenom značaju najbolje govori podatak da je 1254. godine ovdje prenešena episkopska stolica iz Stona. Vladari iz dinastije Nemanjića pridavali su joj veliki značaj, postavljajući za njene episkope provjerene prijatelje ili istaknute članove svoje porodice. Uroš Prvi je za episkopa postavio rođenog brata Predislava. Poznato je da su u ovome hramu stolovali: dvojica svetitelja - sveti arhiepiskopi Danilo Drugi i sveti Sava Drugi, kao i episkopi Josif, Longin i Maksim. Ktitorska djelatnost se nastavila, kralj Uroš Prvi je sredinom 13. vijeka, na prvobitnu građevinu, jednobrodnu baziliku sa oltarskom apsidom, dozidao dva zvonika sa narteksom.¹⁸ U 14. vijeku kralj Milutin je dozidao kapele na sjevernoj i južnoj strani hrama. Crkva se nalazi u starom gradskom jezgru Bijelog Polja i dominira centrom grada. Crkva Sv. apostola Petra i Pavla je otvorena za vjernike i posjetioce većim dijelom godine. Otvorena je i tokom svečanosti kojima se tradicionalno obilježava dan Svetog apostola Petra – Petrovdan, 12. jula.

Dvorac kralja Nikole u Nikšiću⁵

Jedan od nekoliko rezidencijalnih dvoraca iz perioda knjaževine/kraljevine Crne Gore jeste dvorac kralja Nikole sagrađen u neorenesansnom stilu 1890/1900. godine. Nalazi se u neposrednoj blizini Saborne crkve u Nikšiću. Dvorac je više puta rekonstruisan, dograđivan, širen. Uoči proslave četrdesetogodišnjice vladavine knjaza Nikole (1900), počele su pripreme za izgradnju dvorca u Nikšiću, u podnožju Petrove glavice na kojoj su već uveliko izvođeni radovi na izgradnji crkve, sabornog hrama. Posao zidanja dvorca po planu Josipa Sladea, koji je projektovao i gradsko jezgro Nikšića, preuzeli su preduzimači Tripko Bijeljčić i Spasoje Pavlović. Ugovor je potpisan u drugoj polovini januara 1899. godine i u njemu je do detalja opisan način i rokovi gradnje. Izgradnja i uređenje dvorca završeno je sredinom avgusta 1900. godine. Svečanom otvaranju i osvećenju dvorca, koje je obavio mitropolit Mitrofan, prisustvovali su knjaz Nikola i knjeginja Milena, članovi njihove familije i ugledni gosti. Posebno svečan doček priredjen je knjeginji Milici, jer je ovo bio njen prvi dolazak u Nikšić. Sve do 1916. godine dvorac je uredno održavan, a u ratnim 1916–1918. austrijska vojska nije zaposjela zgradu novog dvorca, već samo stari dvor i pomoćne zgrade. Nakon oslobođenja 1918, dvorac gubi svoju prvobitnu funkciju i koristi se kao prostor za

⁵ Nikšić, monografija, Zagreb, 1972; Marković Č., Vujičić R., Spomenici kulture Crne Gore, Beograd, 1995; www.onogost.me

vaspitno-obrazovne aktivnosti. Kompleks se sastoji od zgrade dvora, ljetnjikovca knjaza Nikole i objekta ambulante koja se nalazi u prilaznom parku. Od 1919. godine pa do početka Drugog svjetskog rata u njemu je bila smještena Gimnazija. Tokom rata znatno je porušen, a od 1949. do 1975. godine u njemu se nalazila Osnovna škola „Luka Simonović“. Do 1980. godine prizemlje dvorca koristila je Srednja ekonomsko-ugostiteljska škola, dok je sprat adaptiran za muzejsku postavku. Od 1984. godine u zgradi dvorca su smješteni Zavičajni muzej, Biblioteka „Njegoš“ i arhivsko odjeljenje u Nikšiću, kao i galerije „Nikola I“ i „Ilija Šobajić“. Građevina je zidana od poluobličastog tesanog kamena. Fasade su oživiljene bogato naglašenim prozorima. Dvor je služio kao ljetnja rezidencija crnogorskom vladaru. ²² Dvorski kompleks je dosta dobro očuvan i više puta je renoviran. Dvorac u Nikšiću predstavlja monumentalnu cjelinu za tadašnje crnogorske prilike i mogućnosti. Lice dvora okrenuto je prema zapadu i čine ga dva reda arkada, sa po 11 stubova. Sa strane su dva krila dvorca. Cijeli dvorski kompleks je projektovan sa ciljem zadovoljenja potreba crnogorskog dvorca i potencijalno administracije u slučaju preseljenja prestonice države u Nikšić. ²⁴

14

Njegova posebna vrijednost je arheološka zbirka sa praistorijskog lokaliteta Crvena stijena. Ti eksponati odnose se na period između 180.000 godine i prvog milenijuma p.n.e. Osim ove, tu su i zbirke koje se odnose na antiku, srednji vijek, oslobodilačke ratove, a tu je i etnološka zbirka.²³

Kraljevski dvorac Nikole I u Nikšiću je jedna od najljepših rezidencija izgrađenih pod dinastijom Petrovića Njegoša tokom njene vladavine u Crnoj Gori. Dvorac se nalazi u centru Nikšića, blizu gradskog parka i nedaleko od Hrama Vasilija Ostroškog. Sada se u bivšem kraljevskom dvorcu Nikole I nalazi gradski kulturni centar, u okviru kojeg su arhiva, biblioteka i muzej lokalnog folklor, gdje je predstavljena sveobuhvatna istorijska izložba, posvećena opštini Nikšić.

Zavičajni muzej u Nikšiću osnovan je 1951. godine i smješten u Dvorcu kralja Nikole iz 1890. To je spratno zdanje sazidano od fino tesanog kamena, sa isturenim bočnim krilima i ulaznim stepeništem. Iznad ulaza je balkon. Na fasadama se ističu lučni prozori sa naglašenim okvirima. Zavičajni muzej u Nikšiću posjeduje nekoliko zbirki: arheološku, etnografsku, istorijsku, kulturnoistorijsku i zbirku radničkog pokreta i narodnooslobodilačke borbe. Numizmatička kolekcija, koja pripada kulturno-istorijskoj zbirci, obiluje rimskim zlatnim i srebrnim novcem, pronađenim na teritoriji opštine Nikšić. Posebnu vrijednost ima Valerijanov i Neronov zlatni novac. U zbirci oružja ističu se predmeti vezani za istaknute crnogorske ličnosti. Ispred Zavičajnog muzeja postavljeno je nekoliko stećaka, iz nekad veoma bogate nikšićke nekropole, koja je, prema nekim izvorima, brojala čak 396 ovih nadgrobnih obilježja.²³

Uporedo sa odlukom knjaza Nikole da nakon oslobođenja Nikšića od Turaka otpočnu pripreme za izgradnju nove varoši, donijeta je i odluka da se na prostoru ispod Trebjesa izgradi dvorski kompleks koji bi se sastojao od dvorca, kuće za perjanike, kuće za slugu i štale.

Ova reprezentativna građevina podignuta je za potrebe crnogorskog dvorca. Vizija kralja Nikole bila je da Nikšić ima reprezentativne građevine, sabornu crkvu, dvor, velike parkovske površine i

zabran Trebjesa. Dvorac, renesansnog stila, projektovao je dr Josip Slade, sa kvadratnom osnovom u sredini, kojom se oformljuje atrijum. Glavni građevinari bili su italijanski majstori.²²

Dvorski kompleks je završen 1900, dok je dvorac izgrađen 1890. Dvorski kompleks se nalazi u blizini gradskog parka, sabornog hrama i gradskog šetališta Trebjesa.

Zaključak⁶

Sušтина problema odnosa prema globalizaciji nije u opredjeljenju „za“ ili „protiv“ globalizacije (ili tranzicije), odnosno za jednu od suprotstavljenih (rivalskih) struja. S obzirom na to da je globalizacija realnost, bitno je da se od uprošćenih uvida i analiza pređe na kompleksno poimanje globalizacije.¹

Globalizacija danas rađa raznovrsne izazove, rizike i nejednakosti. Koja će alternativa u budućnosti biti dominantna, pokazaće vrijeme. Snaga identiteta je u tome što se on i nesvjesno opire izmjeni njegove osnove.²⁵ Svaka nacija na svijetu ima potrebu za svojim kulturnim, tradicijskim i drugim specifičnostima. Tokom istorije, balkanski narodi su bili izloženi turskom, germanskom, komunističkom konceptu svojevrstnog identitetskog inženjeringa. U odnosu na sovjetski komunizam, američki globalizam je neuporedivo sofisticiraniji.²⁶ Razaranje tradicionalnih vrijednosti, zaboravljanje običaja, inženjering u domenu historiografije, jezika – tendencija je prisutna još od sredine 20. vijeka. Ubrzano tempo globalizacije na svim poljima koji je zahvatio cijelu planetu proteklih nekoliko decenija – prijeti očuvanju kulturnog identiteta mnogih naroda. Vesternizacija, pozapadnačenje bivših komunističkih država, potire kao i komunizam kulturni identitet mnogih država. Kreiranje jedne globalne kulture, dominantno zapadno civilizacijske jeste trend nakon 1989. Putem kontrolisanih medija, televizije, štampe, interneta – nastoji se sprovesti kulturni inženjering. U okviru projekta Klio Map, ukazano je na bogatstvo civilizacijskih raznolikosti koje posjeduje prostor Crne Gore. Bogatstvo koje obavezuje da bude sačuvano i valorizovano, bez obzira na agresivne globalne trendove. Sama činjenica da pripadamo narodu čiji mozak je sposoban da simultano čita dva pisma bez problema (ćirilicu i latinicu), govori o specifičnostima i vrlini ovog podneblja. Očuvanje naše viševjekovne istorije, tradicije, kulturne zaostavštine profanog i sakralnog tipa, našeg jezika i književnosti – nameće se kao imperativ.

Radenko ŠČEKIĆ

THE RICHNESS OF DIVERSITY - THE PRESERVATION OF CULTURAL IDENTITY IN A TIME OF GLOBALIZATION

Summary

Globalization has both negative and positive aspects, but it certainly brings a significant change, and one might say radical, fundamental transformation of societies. Globalization as a

⁶ M. Đorđević, Globalizacija i tranzicija, Teme, časopis za društvene nauke, br.1/2007.str.61-64.

Kako sama odjeća poprima određenu simboliku i značenje: „tako prihvatiti nositi džins znači prihvatiti značenja i vrijednosti dominantne i vladajuće civilizacije, a prihvatiti poderani džins predstavlja svojevrstan oblik bunta i suprotstavljanja već prihvaćenom načinu vrednovanja.“ (R. Božović, Dominacija i otpor, Čigoja, Beograd, 2002, str. 221),

phenomenon dominantly permeates all aspects of the contemporary reality. The cultural heritage of Montenegro is rich in diverse cultural and historical heritage. Prehistoric remains and the permeation of Greek, Roman, Byzantine, Slavic, Western and Islamic cultural influences - have enriched this area with different cultural styles. The rapid pace of globalization in all fields, that has affected the entire planet over the past few decades, threatens to preservation of the cultural identity of many nations. Westernization of the former communist states destroys, like communism, the cultural identity of many states. Creating a global culture, predominantly of Western civilization, is a trend after 1989. Through controlled media, television, press, and internet - efforts are being made to conduct cultural engineering. Within the CLIO MAP project, the richness of civilizational diversity in Montenegro is pointed out.

IZVORI UTVRĐENI PROVJEROM:

1 - Radenko Šćekić, Kulturni identitet i globalizacija u 21 vijeku, Zbornik radova O identitetu, CANU, Podgorica 2015, www.canupub.me

2 - Tihomir Gligorić, Osobine naroda, BINA, Banja Luka, 2007

3- Jusuf Žiga, Globalizacija i nacionalni identitet <http://ibnsina.net/bs/component/content/article/260-globalizacija-i-nacionalni-identitet-.html>

4 - Dragiša Boričić, Ostaci kastruma utvrđenog rimskog vojnog logora u ataru sela Lužac kod Berana, Tokovi br. 2, Berane 2017. Str. 229-233; Ado Softić, Rimski kastrum Beranska enigma, Nova sloboda, Berane, str. 17

5 - Gojko Knežević, Tragovi rimske urbanizacije Polimlja: arheološka istraživanja: Antički gradovi i utvrđenja u beranskoj i bjelopoljskoj opštini, Pobjeda, 30. novembar 2014, str. 17; Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 1, Vijesti, 2006, str. 111

6 - Polimski muzej Berane www.polimskimuzej.me

7- Jevto M. Milović (1956), Zbornik dokumenata iz istorije Crne Gore (1685-1782). Cetinje: Istorijski institut, str. 26-27, 75. Tomo Popović, Herceg Novi, štamparija I. Vodiceke, Zadar, 1884. ("Turska i Dubrobnik u XVI vijeku", SKZ, Beograd 1976, str. 88-174) Aleksandar Deroko, Srednjevekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji, Beograd 1950, str.186

8 - Tatjana Katić: Tvrđava Bihor u 15. i 16. veku. Đurđevi stupovi i Budimljanska eparhija: Zbornik radova Berane: Episkopija Budimljansko-nikšićka; Beograd 2011, 483-498.;

9 - Ljuba Stojanović, Stari srpski rodoslovi i letopisi, Beograd 1927, str. 238; www.polimskimuzej.me; Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 1, Vijesti, 2006;

10 - Aleksandar Deroko, Srednjevekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji, Prosveta, Beograd 1950, str. 179;; Bogumil Hrabak, (2007), „Vojnici u Trgovištu (Rožaju), Bihoru, Budimlji, Peći i Klopotniku 1485. godine“. Novopazarski zbornik. 30: str. 85 i 88; Hazim Šabanović (1959), Bosanski pašaluk: Postanak i upravna podjela. Sarajevo. Naučno društvo Bosne i Hercegovine, str. 33-34, 37

11 - Bogumil Hrabak, (2007), „Vojnici u Trgovištu (Rožaju), Bihoru, Budimlji, Peći i Klopotniku 1485. godine“. Novopazarski zbornik. 30: str. 88

12 - Polimski muzej <https://www.polimskimuzej.me/bihor-grad/>

13 - Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 1, Vijesti, 2006, str. 116

14 - Edomir Makošević, Istorija Crne Gore, Beograd, 1991, str. 337

15- Ivan Božić, „Raspad mletačkog sistema u Primorju“. Istorija srpskog naroda. Knj. 2. Beograd: Srpska književna zadruga. str. 403-413;

16 - Ivan Božić (1979), Nemirno Pomorje XV veka. Beograd: Srpska književna zadruga; Ivan Božić (1982), str. 383-84,

17 - Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 3, Vijesti, 2006, str.665, 666

18 - Blagojević Miloš (2009). Zahumsko-hercegovačka episkopija i mitropolija od osnivanja do kraja XIX veka. Beograd: Svet knjige.

19 - Ivan Zdravković: Rezultati arhitektonskih ispitivanja na Crkvi svetog apostola Petra u Bijelom Polju, „Starine Crne Gore“, I, Cetinje 1963, 83

20 - Aleksandar Deroko: Monumentalna i dekorativna arhitektura u srednjovjekovnoj Srbiji, Beograd, 1962, sl. 29

21 - Jovo Medojević, Crkva sv apostola Petra, 1995.

22 - www.onogost.me

23 - Muzeji Crne Gore, Ministarstvo kulture, Podgorica 2007, str. 84-86

24 - Nikšić, monografija, Zagreb, 1972;

25 - M. Đorđević, Globalizacija i tranzicija, Teme, časopis za društvene nauke, br.1/2007.str.61-64.

26 - Ratko Božović, Dominacija i otpor, Čigoja, Beograd, 2002, str. 221.

27- Marijan Premović, Župa Budimlja u Srednjem vijeku, Državni arhiv, Cetinje 2011

- Ljubičastom bojom bez broja označen autorov tekst u članku.

Izveštaj manuelne provjere korišćenih izvora i vjerodostojnosti:

1. **Uvod:** Prema izvještaju Centra za kvalitet UCG utvrđeno je da je u najvećoj mjeri preuzet sa sajta CANU, iz zbornika radova *O identitetu*, autor članka *Radenko Šćekić, Kulturni identitet i globalizacija u 21 vijeku, Zbornik radova O identitetu, CANU, Podgorica 2015, www.canupub.me.* (ovaj izvor nije naveden u spornom članku) Ostali dio poglavlja ima vjerodostojne izvore:

- Tihomir Gligorić, Osobine naroda, BINA, Banja Luka, 2007;

- O globalizaciji i nacionalnom identitetu vidjeti više na: <http://ibnsina.net/bs/component/content/article/260-globalizacija-i-nacionalni-identitet-.html>

2. **Rimski Kastrum Berane:** Izvještaj Centra za kvalitet UCG pokazao je kao izvore za ovo poglavlje: sajtove *portalanalitika i wikipedia*. Međutim, ovo poglavlje je u najvećoj mjeri vjerodostojno pokriveno prikazanim izvorima u fusnoti 3:

- Dragiša Boričić, Ostaci kastruma utvrđenog rimskog vojnog logora u ataru sela Lužac kod Berana, Tokovi br. 2, Berane 2017. str. 229-233;

- Ado Softić, Rimski kastrum Beranska enigma, Nova sloboda, Berane, str. 17

- Gojko Knežević, Tragovi rimske urbanizacije Polimlja: arheološka istraživanja: Antički gradovi i utvrđenja u beranskoj i bjelopoljskoj opštini, Pobjeda, 30. novembar 2014, str. 17;

- Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 1, Vijesti, 2006, str. 111

- Polimski muzej Berane www.polimskimuzej.me

3. **tvrdava Španjola** - Prema izvještaju Centra za kvalitet UCG utvrđeno je da je u velikoj mjeri preuzet sa sajta *waytomonte.com*, koji ne postoji, a u izvještaju je prikazano da sadrži čak 10% ukupnog teksta članka (533 riječi). Međutim, manuelnom provjerom je utvrđeno da je ovo poglavlje u potpunosti i vjerodostojno pokriveno prikazanom literaturom navedenom u fusnoti 4:

- Ivan Božić (1979), Nemirno Pomorje XV veka. Beograd: Srpska književna zadruga; Ivan Božić (1982), str. 383-84,

- Ivan Božić, „Raspad mletačkog sistema u Primorju“. Istorija srpskog naroda. Knj. 2. Beograd: Srpska književna zadruga. str. 403-413;
- Jevto M. Milović (1956), Zbornik dokumenata iz istorije Crne Gore (1685-1782). Cetinje: Istorijski institut, str. 26-27, 75.
- Tomo Popović, Herceg Novi, štamparija I. Vodiceke, Zadar, 1884. (“Turska i Dubrobnik u XVI vijeku”, SKZ, Beograd 1976, str. 88-174)
- Aleksandar Deroko, Srednjevekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji, Beograd 1950, str.186 Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 3, Vijesti, 2006, str. 665, 666
- Čedomir Marković i Rajko Vujičić, „Spomenici kulture Crne Gore“, 1997.

4. Poglavlje **tvrđava Bihor**, za koju je izvještaj Centra za kvalitet UCG utvrdio da se u velikoj mjeri poklapa sa sajtom: bihor-petnica.com (čak 13% cjelokupnog članka i 686 riječi) je manuelnom provjerom utvrđeno da je u potpunosti pokriveno prijavljenom literaturom u fusnoti 5 i da je vjerodostojno:

- Tatjana Katić: Tvrđava Bihor u 15. i 16. veku, Đurđevi stupovi i Budimljanska eparhija : zbornik radova. – Berane : Episkopija Budimljansko-nikšićka ; Beograd 2011, 483-498.;
- Aleksandar Deroko, „Srednjovekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji“, Beograd 1950. str. 179;
- Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 1, Vijesti, 2006.;
- Hrabak, Bogumil (2007). „Vojnici u Trgovištu (Rožaju), Bihoru, Budimlji, Peći i Klopotniku 1485. godine“. Novopazarski zbornik. 30: 83-89.;
- Marijan Premović, Župa Budimlja u Srednjem vijeku, Državni arhiv, Cetinje 2011. str. 94, 98. Utvrđen je čak i višak literature i izvora u fusnoti: Rakočević, Novica (1983). „Političke i društvene prilike“. Istorija srpskog naroda. knj. 6, sv. 1. Beograd: Srpska književna zadruga. str. 263-290.; Šabanović, Hazim (1959). Bosanski pašaluk: Postanak i upravna pođela. Sarajevo: Naučno društvo Bosne i Hercegovine

5. Poglavlje **crkva apostola Petra i Pavla** Izvještaj Centra za kvalitet UCG pokazao je kao izvore za ovo poglavlje: sajtove www.broj19-number19.org, tobijelopolje.me, Wikipedia.org. Međutim, provjerom je u najvećoj mjeri utvrđeno da je ovo poglavlje u skladu sa literaturom navedenom u fusnoti 6:

- Blagojević Miloš (2009). Zahumsko-hercegovačka episkopija i mitropolija od osnivanja do kraja XIX veka. Beograd: Svet knjige.
 - Čedomir Marković i Rajko Vujičić, „Spomenici kulture Crne Gore“, 1997.; str.141
 - Ivan Zdravković: Rezultati arhitektonskih ispitivanja na Crkvi svetog apostola Petra u Bijelom Polju, „Starine Crne Gore“, I, Cetinje 1963, 83
 - Aleksandar Deroko: Monumentalna i dekorativna arhitektura u srednjovjekovnoj Srbiji, Beograd, 1962, s. 29
 - Jovo Medojević, Crkva sv apostola Petra, 1995.
- Čak je, kao i u prethodnom slučaju, utvrđen i višak navedene literature.

6. poglavlje **Dvorac kralja Nikole u Nikšiću** Izvještaj Centra za kvalitet UCG pokazao je kao izvore za ovo poglavlje: sajtove: niksic.me, avdo-nikocevic.com (koji ne postoji), kao i sajt wajtomonte.com, koji takođe ne postoji. kao i onogošt.me (koji je naveden kao izvor u fusnoti 7) Manuelnom provjerom je potvrđena autentičnost navedenih izvora:

- Nikšić, foto-monografija, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1972;
- Marković Č., Vujičić R., Spomenici kulture Crne Gore, Beograd, 1995, str. 273;
- www.onogost.me

Više rečenica je pronađeno na sajtu <https://unescomontenegro.com>, koji nije naveden kao izvor. (publikacija Muzeji Crne Gore). Mada slične rečenice postoji i na sajtu portalanalitika.me, ali je pravi izvor Muzeji Crne Gore.

7. poglavlje **Zaključak** : Utvrđeno je da je tekst u skladu sa navedenom literaturom i izvorima u fusnotama osim dvije rečenice iz zbornika radova CANU *O identitetu, autor članka Radenko Šćekić, Kulturni identitet i globalizacija u 21 vijeku, Zbornik radova O identitetu, CANU, Podgorica 2015, www.canupub.me* :

- M. Đorđević, Globalizacija i tranzicija, Teme, časopis za društvene nauke, br.1/2007.str.61-64.
- Ratko Božović, Dominacija i otpor, Čigoja, Beograd, 2002, str. 221

U literaturi ovog spornog rada, nije kao izvor naveden članak iz zbornika radova CANU *O identitetu, autor članka Radenko Šćekić, Kulturni identitet i globalizacija u 21 vijeku, Zbornik radova O identitetu, CANU, Podgorica 2015, www.canupub.me*. (217 riječi – 4,3 %). (str. u ovom izvještaju: 1-2-10)

Više rečenica je pronađeno na sajtu <https://unescomontenegro.com>, (publikaciji Muzeji Crne Gore) koji nije naveden kao izvor. (168 riječi – 3,3 % teksta, str. 9)

Dakle, od 5045 riječi glavnog teksta na latinici, za ukupno 385 riječi nijesu navedeni izvori (7,63 %).

Takođe, EO UCG je trebao u pismenoj ili usmenoj formi zatražiti uzeti u obzir i mišljenje člana Uređivačkog odbora zbornika *Clio map*, dr Dragane Kujović, jedne od rukovoditeljki ovoga projekta, čime bi objektivnije bio sagledan cijeli slučaj, jer jedino ovaj rad nije vraćen na doradu, za razliku od ostalih.

S poštovanjem
Dr Radenko Šćekić
Istorijski institut

Etički odbor UCG u slučaju prijave CGO protiv dr Radenka Šćekića (Istorijski institut) je namjerno, u produženom trajanju napravio niz proceduralnih grešaka:

- U prvom redu se to odnosi na izbjegavanje saslušavanja većine ili barem nekoga od članova Uređivačkog odbora spornog zbornika Clio map. Upravo je Uređivački odbor zbornika, namjerno dopustio da se sporni članak dr Radenka Šćekića i publikuje. Pri tome je utvrđeno da je Uređivački odbor većini autora vraćao na doradu i dopunu rukopise, dok se u slučaju spornog članka to nije namjerno dogodilo. Tako da postoji osnovana sumnja, da je Uređivački odbor ili neko od njegovih članova imao lošu namjeru i iskazao neetičko ponašanje, što se pokušava prikriti. Jer bi to dovelo do odgovornosti članova Uređivačkog odbora, vjerovatno i do povlačenja spornog zbornika iz štampe, vraćanja dijela novca po projektu Ministarstvo – čime bi značajno bio narušen ugled uprave UCG;
- Nejasno je, zašto su članovi Uređivačkog odbora zbornika Clio map, preskočili da ukažu na tehnički propust, ako ga tako gledamo – samo u ovom slučaju, dok su slične i akademski spornije radove vraćali na dopunu i ispravku. Za potpuno utvrđivanje svih činjenica, neophodno je bilo saslušati sve članove Uređivačkog odbora zbornika Clio map što se u ovom slučaju namjerno izbjegava.
- U ovom predmetu se pogrešno raspravlja o posledicama (sporni publikovani članak) a ne o uzrocima i glavnom krivcu (Uređivački odbor i njihovom namjernom propustu)
- Iz navedene dokumentacije, jasno se vidi da ne postoji intencija plagijarizma ili bilo kakvog neakadenskog postupanja jer se u naučnom aparatu nedvosmisleno navode svi relevantni izvori. Istovremeno insistiranjem na navodnicima u samom tekstu je više nego rigidno, upravo zbog prirode samog članka koji spada u popularno-naučno djelo. Veza između teksta i naučnog aparata uspostavljena je akademski ispravno i čitalački intuitivno jer je lako utvrditi veu između citata i citiranog.
- Predsjednik EO UCG je napravio niz proceduralnih grešaka, dozvolivši da UCG, EO, Odbor za kvalitet UCG– prekrše nekoliko članova Zakona o autorskim i srodnim pravima (članovi:4,17,32,45,193.)
- Odluka EO u vezi ovoga slučaja, donešena je vjerovatno s ciljem nekakvog "zadovoljenja" CGO, a manje poštovanja kompletne pravne procedure.
- Manuelnom provjerom latinične verzije spornog rada, utvrđeno je da je 92,37% - 96,7% teksta pokriveno literaturom i izvorima kumulativno navedenim u fusnotama.
- Član ekspertske komisije prof. dr Miroslav Doderović iskazao je jasno svoj stav i nije se složio sa ovakvim ponašanjem EO UCG, te je izuzeo i dostavio svoje mišljenje.

UNIVERZITETU CRNE GORE
ETIČKOM ODBORU UCG

Poštovani Predsjedniče i članovi Etičkog odbora UCG, dobio sam Izvještaj Komisije obrazovane Odlukom br. 01/12-229/5 od 29.3.2024 (potpisnici dr Marijan Premović, dr Dalibor Elezović). Treći potpisnik, prof. dr Miroslav Doderović nije potpisan na ovome izvještaju. Da li postoji njegov Izvještaj i ako postoji – da li se uzima u obzir u okviru ove procedure? Smatram, da ako postoji izvještaj profesora Doderovića, da mi je trebao takođe biti dostavljen na uvid.

U skladu sa vašim dopisom, određujem se sledeće:

Od decembra 2023 godine, izložen sam permanentnoj medijskoj harangi od strane dr Ivana Lakovića (tadašnjeg protiv-kandidata za direktora Istorijskog instituta), nvo CGO, brojnih medija.

Takođe sam u saznanju, da je moj članak, publikovan u zborniku Clio map, na zahtjev EO UCG transponovan na latinično pismo a potom provjeravan na anti-plag skener Centra za unapređenje kvaliteta UCG. Čime je svjesno prekršen Zakon o autorskim i srodnim pravima (članovi: 4.,17., 32., 45.) – zašta su propisane kaznene odredbe od novčanih do zatvorskih u slučajevima zloupotrebe autorskog djela, njegove izmjene bez saglasnosti autora. Takođe se svjesno ušlo u sferu „neovlašćenog pribavljanja dokaza u postupku“ prema Krivičnom zakonu i Zakonu o parničnom postupku Crne Gore.

U vezi sa tim, iznosim sledeće:

1. Dana 24.1.2022 sam putem e-maila, Uređivačkom odboru Clio map zbornika dostavio svoj članak "Bogatstvo različitosti". Rad je dostavljen na ćirilichnom pismu, sa kumulativno navedenim izvorima i literaturom u fusnotama na kraju svakog poglavlja.
2. Zbornik Clio map je popularno-naučnog karaktera. Nastao je na osnovu projekta, u okviru koga su istraživači dobili 30-35 jedinica, da u leksikografskoj formi opišu ličnosti i ostatke materijalne i nematerijalne kulturne baštine na prostoru Crne Gore. Za svoj članak za pomenuti zbornik sam odabrao nekoliko jedinica/odrednica.
3. Uređivački odbor zbornika Clio map je bio dužan da se stara, da svaki od predatih članaka za zbornik, prođe i određenu provjeru na institutovom anti-plagijat skeneru. Ukoliko bi se provjerom utvrdila određena nepravilnost, Uređivački odbor je bio dužan da isti tekst vrati na doradu autoru ili da odluči da odbije publikovanje istog.
4. Moj publikovani članak „*Bogatstvo različitosti: očuvanje kulturnog identiteta u vremenu globalizacije*“ je uredno prošao antiplagijat provjeru u Istorijskom institutu, recenzije i odobren je za publikovanje od strane recenzenata i Uređivačkog odbora zbornika koji su dozvolili da se u takvoj formi i publikuje.
5. Dakle, moj publikovani članak u zborniku Clio map nije predmet prijave ni spora, jer je utvrđeno da ima prihvatljivih 23% poklapanja sa tekstovima na Internetu. Pri tome, antiplag-skener softver *Plagiarism checker X* koji je korišćen, skenira samo glavni tekst, ali ne i fusnote u kojima se nalaze reference i pozivanje na izvore i literaturu

koji se odnose upravo na glavni tekst. Čime, usled svoje takve nesavršenosti je očito nedovoljno objektivan. Jer, glavni tekst i fusnote su naravno nedjeljiva cjelina.

6. Predmet spora je: navodna neregularnost pomenutog članka kada se, nakon dvije godine od publikovanja - transponuje na latinicu. Što je opet: novo pismo, nove Internet baze. I ponovo ističem – nedovoljna objektivnost anti-plag skenera koji ne prepoznaje korišćene izvore u fusnotama. Pri tome, za protekle dvije godine su značajno upotpunjene i internet baze novim člancima, knjigama, pa bi i procenat poklapanja bio uvećan, usled nemogućnosti anti-plag skenera da prepozna šta je adekvatno citirano i kao takvo preneseno u tekst rada, a šta nije (otuda i razlike: 51% ..66% u razmaku od dvije godine). što može, kao konkretno u ovom slučaju biti izvor zabune i dovođenja autora u neprijatnu situaciju, a zainteresovane javnosti u zabludu.
7. Takođe, ne manje značajno, jeste i činjenica, da su poklapanja glavnog teksta sa Internet izvorima očigledna – iz razloga što su Internet izvori, tekstovi na portalima, prepisani iz literature (knjiga, studija, naučnih radova) koja je upravo navedena u fusnotama. Pri tome, veliki dio literature nije digitalizovan i neophodna je prethodna saglasnost autora. Tako da je veliki dio tekstova na Internet izvorima, portalima neka vrsta plagijata iz relevantne istoriografske literature, pa pomenuto u dodatnom kontekstu stvara zabunu i daje tzv. „fake results“. Ovdje ne želim ni govoriti o mogućnostima koje pomenuto otvara nečijim potencijalno lošim namjerama u pravcu nanošenja štete bilo kom autoru, čiji bi rad na sličan način bio opserviran, a rezultat selektivno prikazan iz malicioznih namjera.
8. Članak „*Bogatstvo različitosti: očuvanje kulturnog identiteta u vremenu globalizacije*“ je: **odobren, publikovan i validiran** od strane Institutovog anti-plag skenera. Samim tim – **predstavlja autorsko djelo i podliježe Zakonu o autorskim i srodnim pravima** od 31.12.2021. godine. (član 4.)
9. Zakon o Autorskim i srodnim pravima u članu 17. je izričit:
Autor ima isključivo pravo da se suprotstavi svakom iskrivljenju, sakaćenju svog djela ili drugoj povredi u vezi sa njegovim djelom, ako se tim radnjama ugrožavaju ili mogu ugroziti njegova čast ili ugled.
10. Zakon o Autorskim i srodnim pravima u članu 32. je decidan i jasan:
Autor ima isključivo pravo da dozvoli ili zabrani pozorišnu adaptaciju, muzičko aranžiranje, prevođenje, promjenu ili drugu preradu djela.
11. Zakon o Autorskim i srodnim pravima u članu 45. govori, da se ograničenje autorskog prava dozvoljava samo u posebnim slučajevima i **ako se time ne nanosi nerazumna šteta interesu autora.**
12. Članovi 193. i nadalje Zakona o Autorskim i srodnim pravima propisuju kaznene odredbe od novčanih do zatvorskih u slučajevima zloupotrebe autorskog djela, njegove izmjene bez saglasnosti autora.
13. Iz svega gore navedenog, a uzimajući u obzir činjenicu da moj publikovani članak nije sporan, već (navodno) njegova verzija transponovana u drugo pismo, što je radnja potencijalno u zoni prekršajne i krivične odgovornosti.
14. O zloupotrebi i manipulaciji drugih, višemjesečnoj medijskoj harangi kojoj sam bio izložen – tužilačko-sudski organi će dati svoje viđenje. S tim u vezi ću zaštitu zbog povrede ličnosti (prava na ugled, prava na čast, moralnu komponentu autorskih

prava – iz člana 207 Zakona o obligacionim odnosima) zatražiti u redovnom sudskom postupku.

Neophodno je imati uvid u širi kontekst ovoga slučaja, kako bi se objektivno sagledala cijela slika: U ovom slučaju imamo situaciju, da je upravo član Uređivačkog odbora zbornika Clio map dr Ivan Laković, skoro 2 godine nakon publikovanja pomenutog zbornika, prijavio mene, kao jednog od autora u tom zborniku, da mi tekst sadrži 51% poklapanja sa internetom u latiničnoj verziji teksta, dakle ne u izvorno publikovanoj ćirilčnoj. Dr Ivan Laković o navodnom rezultatu skeniranja i provjere mog članka predatog za zbornik Clio map– nije upoznao Uređivački odbor zbornika, koji bi onda bio dužan da ga vrati na doradu u slučaju eventualnih neregularnosti. Uređivački odbor je dozvolio da se 2022. godine publikuje moj članak u zborniku Clio map.

- Dr Ivan Laković nije reagovao ni kada je moj referat za izbor u zvanje bio u Biltenu UCG (br. 578) na javnom uvidu početkom 2023. godine, iako se u referatu nalazio, po Lakovićevom kasnijem navodu – sporni članak, koji „postaje sporan“ tek kada se transponuje u drugo pismo, ali je u izvornom, dakle publikovanom obliku, validan i korektan, ispravan.
- dr Ivan Laković, skoro 2 godine nakon publikovanja zbornika, mene prijavljuje za plagijarizam nvo Centru za građansko obrazovanje (i to, nakon izgubljenih izbora za direktora Istorijiskog instituta).
- Dr Ivan Laković navodno kompromitujući materijal protiv mene, putem e-maila, šalje na više desetina adresa: štampanim i elektronskim medijima u Crnoj Gori. Ipak treba naglasiti još jednom, nakon izgubljenih izbora za direktora Istorijiskog instituta.
- Ovdje je neophodno postaviti logično pitanje: da li bi dr Ivan Laković uopšte reagovao sa prijavom da je rezultat glasanja za direktora Istorijiskog instituta 22.11.2023. bio povoljan po njega? Već je reagovao ciljano, tek kada je izgubio na tajnom glasanju 6:3, kreirajući medijsku harangu i na više desetina adresa šaljući, po njegovom mišljenju, kompromitujući materijal protiv mene, sa ciljem moje lične, naučne i profesionalne javne degradacije. Takvim postupcima je želio da izvrši neprimjeren uticaj na Upravni odbor i upravu UCG u svoju korist.
- Mišljenja sam, da je ovim gore navedenim postupcima, dr Ivan Laković izašao iz okvira akademske etike i da je na nedopustiv način manipulirao medijima i nevladinim organizacijama. Samoinicijativno je zloupotrijebio Institutov antiplag-skener softver *Plagiarism checker X* koji se više godina nalazio u njegovoj kancelariji, bez formalno-pravno utemeljene odluke, što je provjereno kod v.d. sekretara Istorijiskog instituta Bojane Ninković.
- Ciljano i sa lošom namjerom, protivno osnovnim postulatima etičnosti i kolegijalnom akademskom duhu, dr Ivan Laković se izrazito po ličnoj osnovi, okomio na mene i kompromitovao projekat Clio map i publikovani Zbornik, ali i ostale članove Redakcionog odbora koji nisu bili upoznati sa njegovim nečasnim radnjama i namjerama. Tako je svjesno i ciljano, sa predumišljajem, nanio štetu kako meni, tako i ugledu Istorijiskog instituta i UCG.
- Sve ovo gore, taksativno navedeno, ukazuje na lošu namjeru u produženom trajanju, neetičnost, kršenje radne etike, zloupotrebu sredstava Instituta, spinovanje putem

medija i manipulaciju sa nevladinim organizacijama, od strane samog dr Ivana Lakovića.

- Učinjena je ozbiljna povreda moga ugleda u produženom trajanju. Učinjeno je nesavjesno osporavanje članka koji je Uređivački odbor zbornika Clio map dozvolio da se publikuje 2022. Posebno pri činjenici da je dr Ivan Laković bio član toga odbora. Selektivnim ili spinovanim saopštavanjem informacija je ciljano i sa lošom namjerom u produženom trajanju ugrozio moj i ugled ustanove – kako bi se stvorio privid napravljenog prekršaja i time obmanula javnost i akademska zajednica;

- Pri tome, pomenuti članak u zborniku, ne pripada kategorijama Q1-Q4, ključnim za moj izbor u zvanje.

- Jedan dio prijave dr Ivana Lakovića, tiče se određenih rečenica u mome Programu rada. Radi se o opštim definicijama: multidisciplinarnosti, interdisciplinarnosti i sl. preuzetih sa Interneta. Naravno, da se autor programa mogao pozvati na izvor, mada Program rada nije naučno djelo i ne sadrže uglavnom reference, fusnote i izvore. U dokumentaciji koja je dostavljena nvo CGO, medijima i Etičkom odboru UCG, dr Ivan Laković ističe i ranije presude Suda časti UCG i disciplinske komisije Istorijskog instituta UCG u čijem sastavu je i sam dr Ivan Laković učestvovao. Treba uzeti u obzir okolnosti i vrijeme donošenja istih kao i neobjektivnost članova.

Zaključak

Iz svega gore navedenog, smatram:

- Da je publikovani članak (u izvornoj ćirilčnoj verziji) ispravan i odobren za publikovanje od strane Uređivačkog odbora zbornika Clio map (čiji je član dr Ivan Laković, podnosilac prijave kod nvo CGO).
- Publikovani članak, meni kao autoru nije donio nikakvu materijalnu niti nematerijalnu korist. Ne pripada kategoriji Q1-Q4 ključnih za izbor u zvanje.
- Odgovornost za svaki eventualni namjeren ili nenamjeren propust treba da snose članovi Uređivačkog odbora zbornika Clio map, koji su dozvolili da se u takvoj formi i publikuje

Uzimajući u vidu prijavu koju je dr Ivan Laković podnio preko nvo CGO Etičkom odboru UCG, podnijeti materijal, koji sam detaljno analizirao, uzimajući okolnosti i tajming, način podnošenja prijave - mišljenja sam da pomenutu **prijavu treba odbaciti** kao neosnovanu i manipulativnu, budući da šteti ugledu, kako mene, tako i Istorijskog instituta, UCG a i same nvo CGO preko koje je i podnešena. Etički odbor je trebao ovu prijavu da odbije još u decembru 2023. i da ne uzme u razmatranje zbog kredibiliteta UCG.

S poštovanjem
Dr Radenko Šćekić
Istorijski institut UCG

ETIČKOM ODBORU UCG

Izveštaj Komisije

Poštovani, imenovani smo od strane Etičkog odbora UCG za predmet prijave NVO CGO protiv dr Radenka Šćekića, Naučnog savjetnika u Istorijskom institutu UCG.

Detaljno smo sagledali dostavljenu dokumentaciju i pregledali članak „Bogatstvo različitosti: očuvanje kulturnog identiteta u vremenu globalizacije“, publikovan u zborniku Clio map, 2022. godine.

Pregledom smo utvrdili sljedeće:

Publikovani rad dr Radenka Šćekića u objavljen je zborniku Clio map, čiji je izdavač Istorijski institut/UCG/Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja 2022.godine ISBN 978-86-7664-222-9.

U objavljenom članku “Bogatstvo različitosti: očuvanje kulturnog identiteta u vremenu globalizacije”, zbornik CLIO MAP Istorijski institut 2022., je korišćena naučna relevantna literatura, navedena u fusnotama, i to:

1. Tihomir Gligorić (2007): Osobine naroda, BINA, Banja Luka;
2. Boričić Dragiša, Ostaci kastruma utvrđenog rimskog vojnog logora u ataru sela Lužca kod Berana, Tokovi, br. 2, Berane 2017;
3. Knežević Gojko, Tragovi rimske urbanizacije Polimlja : arheološka istraživanja: Antički gradovi i utvrđenja u beranskoj i bjelopoljskoj opštini, Pobjeda, 30. novembar 2014;
4. Softić Ado, Rimski kastrum – beranska enigma, Nova sloboda, Berane, ;
5. Božić Ivan (1979). Nemirno Pomorje XV veka. Beograd: Srpska književna zadruga.;
6. Božić Ivan (1982). „Raspad mletačkog sistema u Primorju”, Istorija srpskog naroda. knj. 2. Beograd: Srpska književna zadruga.;
8. Milović Jevto M. (1956). Zbornik dokumenata iz istorije Crne Gore (1685-1782). Cetinje: Istoriski institut.;
9. Milićević Jovan (1981). „Crna Gora 1797-1851”. Istorija srpskog naroda. knj.

- 5, sv. 1. Beograd: Srpska književna zadruga.
10. Popović Tomo, Herceg Novi, Zadar, 1880.
11. Tatjana Katić: Tvrđava Bihor u 15. i 16. veku, Đurđevi stupovi i Budimljanska eparhija : zbornik radova. – Berane : Episkopija Budimljansko-nikšićka ; Beograd 2011,
12. Marijan Premović, Župa Budimlja u Srednjem vijeku, Državni arhiv, Cetinje 2011.;
13. Aleksandar Deroko, „Srednjovekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji“, Beograd 1950.;
14. Grupa autora: Istorijski leksikon Crne Gore, knjiga 1. Vijesti, Podgorica 2006;
15. Rakočević, Novica (1983). „Političke i društvene prilike“. Istorija srpskog naroda. knj. 6, sv. 1. Beograd: Srpska književna zadruga.;
16. Hrabak, Bogumil (2007). „Vojnuci u Trgovištu (Rožaju), Bihoru, Budimlji, Peći i Klopotniku 1485. godine“. Novopazarski zbornik.;
17. Šabanović, Hazim (1959). Bosanski pašaluk: Postanak i upravna pođela. Sarajevo: Naučno društvo Bosne i Hercegovine.
18. Blagojević Miloš (2009). Zahumsko-hercegovačka episkopija i mitropolija od osnivanja do kraja XIX veka. Beograd: Svet knjige.;
19. Bogdanović, Dimitrije (1981). „Preobražaj srpske crkve“. Istorija srpskog naroda. knj. 1. Beograd: Srpska književna zadruga.;
20. Vuković, Sava (1996). Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka. Beograd: Evro.;
21. Aleksandar Deroko: Monumentalna i dekorativna arhitektura u srednjovjekovnoj Srbiji, Beograd, 1962.;
22. Ivan Zdravković: Rezultati arhitektonskih ispitivanja na Crkvi svetog apostola

- Petra u Bijelom Polju, „Starine Crne Gore“, I, Cetinje 1963, 83.;
23. Ivanović Radomir (1960). „Srednjovekovni baštinski posedi Humskog eparhijskog vlastelinstva“. Istorijski časopis (9-10: 1959): str. 79-95.;
24. Janković Marija (1985). Episkopije i mitropolije Srpske crkve u srednjem veku. Beograd: Istorijski institut SANU.;
25. Ljubinković Radivoje (1959). „Humsko eparhisko vlastelinstvo i crkva Svetoga Petra u Bijelom Polju“ Starinar. 9-10 (1958-1959).;
26. Ruvarac Ilarion (1901). O humskim episkopima i hercegovačkim mitropolitima do godine 1766. Mostar: Paher i Kisić.;
27. Čedomir Marković i Rajko Vujičić, „Spomenici kulture Crne Gore“, Presmedij, Novi Sad/Cetinje 1997.;
28. Jovo Medojević, Crkva sv apostola Petra, Društvo za proučavanje porijekla stanovništva, Bijelo Polje 1996.
29. Grupa autora, Nikšić, monografija, Jugoslavija u slici i riječi, Zagreb 1972;
30. Miodrag Đorđević, Globalizacija i tranzicija, Teme, časopis za društvene nauke, br.1/2007.str.61-64.
31. Ratko Božović, Dominacija i otpor, Čigoja, Beograd, 2002, str. 221.

Uređivački odbor koji je odobrio publikovanje članka čine ugledna imena, i to :

- Dr Radoslav Raspopović
- Dr Ivan Laković
- Dr Dragana Kujović
- Dr Tatjana Koprivica
- Dr Olga Pelcer Vujačić

Rezenzenti koji su odobrili publikovanje članka takode čine ugledna imena iz nauke i struke, i to:

- Dr Aleksandar Čilikov, akademik
- Dr Saša Knežević, FPN UCG
- Dr Matej Ogrin, Filozofski fakultet u Ljubljani

Rad na koji se odnosi prijava je u momentu objavljivanja uredno prošao provjeru iThenticate softvera, te nakon pažljive i savjesne ocjene istog, navedeni rad je odobren za publikovanje, a sve nakon pozitivnih recenzija 2022. godine, i to od strane imenovanih članova Uređivačkog odbora. Samim tim – ovaj rad predstavlja autorsko djelo u skladu sa član 4 Zakona o autorskim pravima.

Predmet spora, prema prijavi je navodna neregularnost pomenutog članka kada se isti konvertuje na drugo pismo - na latinicu.

Članom 4 stav 1 Zakona o autorskim pravima propisano je da je autorsko djelo individualna duhovna tvorevina iz oblasti književnosti, nauke i umjetnosti. Valja istaći, a sve imajući u vidu izvore koji su navodno preuzeti a koji su navedeni u prilogu prijave, prvenstveno nije utvrđeno kada su isti tekstovi nastali, odnosno imajući u vidu da je sporni rad u momentu objavljivanja uredno prošao provjeru iThenticate softvera, može se izvesti zaključak da su ti tekstovi nastali posle objavljivanja rada dr Radenka Šćekića.

Takođe, nije utvrđeno niti se može pouzdano utvrditi da li tekstovi iz kojih je navodno preuzet određeni dio predstavljaju originalnu duhovnu tvorevinu-autorsko djelo, odnosno da li su u tim tekstovima preuzeti djelovi iz spornog teksta, odnosno literature koja je uredno navedena u radu dr Radenka Šćekića. Činjenice navedene u spornom tekstu svakako predstavljaju dio stvarnosti i korišćenja navedene literature, a ne ljudskog duha.

Dakle, po ocjeni ove Komisije u radu dr Radenka Šćekića, a cijeneći da je sporni rad nakon provjere iThenticate softvera i dobijanja pozitivnih recenzija 2022. godine od strane stručnih lica publikovan, pružimanje činjenica koje su navedene u literaturi nije istovremeno i preuzimanje autorskog djela, radi čega predlažemo Etičkom odboru UCG da prijavu protiv dr Radenka Šćekića ODBIJE KAO NEOSNOVANU.

Komisija:

Prof. Dr Miroslav Doderović

Kontakt: 069 381 491

Predsjedniku Etičkog odbora UGC

N/r prof. dr Božidaru Popoviću

Predmet: Izvještaj Komisije povodom prijave NVO CGO protiv dr Radenka Ščekića, naučnog savjetnika u Istorijskom institutu UCG.

Poštovani,

Imenovani smo od strane Etičkog odbora UGC za predmet prijave NVO CGO protiv dr Radenka Ščekića, naučnog savjetnika u Istorijskom institutu UCG.

Povod je članak "Bogatstvo različitosti: očuvanje kulturnog identiteta u vremenu globalizacije", publikovan u zborniku *Clio map* 2022. godine.

- Publikovani rad dr Radenka Ščekića u zborniku *Clio map*, utvrđeno je da ima 23% poklapanja na ćirilici na kojoj je tekst izvorno objavljen, sa tekstovima sa Interneta.

- Predmet prijave je tekst članka kada se transkribuje na latinicu.

- Komisija je dobila nalaz od Etičkog odbora (koji je uradio Centar za unapređenje kvaliteta UCG), upotrebom I-thenticate softvera koji pokazuje 66% poklapanja tekstova na internetu sa tekstom u predmetnom članku transkribovanom na latinicu.

- Komisija je upoređivanjem navedenih izvora u naučnoj aparaturi publikovanog teksta uočila da autor u razmatranom radu nije poštovao pravila citiranja za identifikaciju korišćenog teksta u članku, kao što su: ime i prezime autora, naziv djela, ime urednika, godina izdavanja i broj stranice, zatim navođenja izvora i sl. Takođe, napravljene su i greške u citiranju (autor nije navodio citate pod navodnicima) i parafraziranju, čime nisu ispoštovana osnovna pravila akademskog pisanja.

- Komisija je uočila da ima indicija da je bilo više materijala nego što je uobičajno da se koristi u neprerađenom obliku sa web stranica, što ukazuje na metodološke propuste u tehnici izrade naučnog rada.

- Komisija ukazuje na propust Uredništva zbornika *Clio map* prilikom procesa prihvatanja članka za publikaciju. Naime, Uredništvo nije ispoštovalo redakcijska pravila i Pravilnik o izdavačkoj djelatnosti Univerziteta Crne Gore.

- U kontekstu ovih provjera važna je činjenica da publikacija nije široko dostupna (300 primjeraka je tiraž), u smislu šire naučne javnosti na engleskom jeziku, te da, u skladu sa Mjerilima za izbor u akademska i naučna zvanja (koja se primjenjuju od 2019. godine na UCG), nije uticala na izbor za unapređenje u naučnog savjetnika dr Radenka Ščekića.

U Nikšiću,
12.07.2024. godine

Komisija:

Prof. dr Marijan Premović

Marijan Premović

Doc. dr Dalibor Elezović

Miroslav Doderović

Prof. dr Miroslav Doderović

**ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ
HISTORICAL INSTITUTE**

Bulevar revolucije 5, 81000 Podgorica, Crna Gora
tel. +382 (0)20 241336, gms: +382 (0)67 243550
e-mail: ii@ac.me, www.iicg.ac.me

Broj: 01-

Podgorica, 14.02.2024.

UNIVERZITETU CRNE GORE

- **Upravnom odboru** UCG, predsjednici prof. dr Rajki Glušici
 - **Rektoru** prof. dr Vladimiru Božoviću
- **Etičkom odboru** UCG, predsjedniku prof. dr Božidaru Popoviću

Poštovani, u prilogu vam dostavljamo Stav Vijeća Istorijskog instituta, podržan i izglasan na sjednici 14.02.2024. godine.

S poštovanjem
Zamjenik direktora za nauku
dr Žarko Leković

ISTORIJSKI INSTITUT HISTORICAL INSTITUTE

Bulevar revolucije 5, 81000 Podgorica, Crna Gora
tel. +382 (0)20 241336, gms: +382 (0)67 243550
e-mail: ii@ac.me, www.iicg.ac.me

Broj: 01-127

Podgorica, 14.02.2024.

STAV POVODOM MEDIJSKE KAMPANJE POKRENUTE OD STRANE DR IVANA LAKOVIĆA

Naučno vijeće Istorijskog instituta UCG, izražava zabrinuost i najoštrije osuđuje medijsku kampanju podstaknutu od strane dr Ivana Lakovića od kraja decembra 2023. godine, koja nesumnjivo šteti Istorijskom institutu i Univerzitetu Crne Gore u cjelini. Ističemo da smo neprijatno iznenađeni kreiranom kampanjom od strane dr Ivana Lakovića, medijskim napisima koji u negativnom kontekstu prikazuju Istorijски institut – najstariju naučnu ustanovu u Crnoj Gori.

Smatramo da je dr Ivan Laković izašao iz okvira akademske etike i da je na nedopustiv način manipulirao medijima i nevladinim organizacijama. Samoinicijativno je zloupotrijebio Institutov antiplag-skener softver *Plagiarism checker X* koji se više godina nalazio u njegovoj kancelariji, bez formalnopravno utemeljene odluke.

Ciljano i sa lošom namjerom, protivno osnovnim postulatima etičnosti i kolegijalnom akademskom duhu, dr Ivan Laković se po ličnoj osnovi okomio na kolegu dr Radenka Šćekića. O navodnom rezultatu skeniranja i provjere članka predatog za Zbornik Clio map od strane dr Radenka Šćekića – nije upoznao Uređivački odbor zbornika Clio map koji bi onda bio dužan da ga vrati na doradu u slučaju mogućih neregularnosti. Uređivački odbor je dozvolio da se 2022. godine publikuje članak dr Radenka Šćekića u Zborniku Clio map.

Dr Ivan Laković nije reagovao ni kada je referat za izbor u zvanje dr Radenka Šćekića bio u Biltenu UCG na javnom uvidu početkom 2023. godine, iako se u referatu nalazio, po Lakovićevom kasnijem navodu – sporni članak. Ne bi najvjerojatnije reagovao ni da je rezultat glasanja za direktora Istorijskog instituta 22.11.2023. bio povoljan po njega. On je reagovao ciljano, sa lošom namjerom, tek kada je izgubio na tajnom glasanju 6:3, kreirajući medijsku harangu i na više desetina adresa šaljući, po njegovom mišljenju, kompromitujući materijal protiv dr Radenka Šćekića sa ciljem Šćekićeve, lične, naučne i profesionalne javne degradacije. Takvim postupcima je želio da izvrši neprimjeren uticaj na Upravni odbor i upravu UCG u svoju korist. Time je kompromitovao projekat Clio map i publikovani Zbornik, ali i ostale članove Redakcionog odbora koji nisu bili upoznati sa njegovim radnjama i namjerama. Tako je svjesno i ciljano, sa predumišljajem, nanio štetu kako dr Radenku Šćekiću, tako i ugledu Istorijskog instituta i UCG.

Sve ovo gore, taksativno navedeno, ukazuje na lošu namjeru u produženom trajanju, neetičnost, kršenje radne etike, zloupotrebu sredstava Instituta, medija i u krajnjem

– manipulaciju sa Nevladinim organizacijama, od strane samog dr Ivana Lakovića. Što bi se moglo podvesti pod sledeće:

- Neovlašćeno korišćenje antiplagijat skenera i neovlašćeno držanje u kancelariji istog;
- Selektivnim ili spinovanim saopštavanjem informacija je ciljano i sa lošom namjerom u produženom trajanju ugrozio ugled kolege i ustanove – kako bi se stvorio privid napravljenog prekršaja i time obmanula javnost i akademska zajednica;
- Učinjena je ozbiljna povreda ugleda kolege dr Radenka Šćekića, Istorijskog instituta i UCG;
- Učinjeno je nesavjesno osporavanje članka koji je Uređivački odbor zbornika Clio map dozvolio da se publikuje 2022. Posebno pri činjenici da je dr Ivan Laković bio član toga odbora.

Najznačajnija činjenica koja potvrđuje opravdanost našeg reagovanja, jeste manipulativno korišćenje pomenutog softvera od strane Lakovića, jer ni sam „prikupljeni dokaz“, iako prikupljen na nedozvoljen način – nije valjan, pošto pomenuti softver skenira samo glavni tekst, ali ne i fusnote u kojima se upravo nalaze reference i pozivanje na izvore i literaturu. Dr Ivan Laković je bio upoznat sa tom činjenicom, ali je namjerno manipulativno sa predumišljajem, kreirao cijelu aferu i skandal, na štetu dr Radenka Šćekića, Istorijskog instituta i UCG.

Sve ovo gore navedeno, ne ide u prilog jačanju kohezije u kolektivu i radu na većem konstruktivnom dijalogu, zajedničkoj saradnji i boljim međuljudskim odnosima u Istorijskom institutu. Iskreno žalimo, što je došlo do toga da se Istorijski institut problematizuje u lične i nedobronamjerne svrhe i kao najstarija naučna institucija u državi prepoznaje u okviru UCG i u javnosti u negativnom kontekstu - te ovom prilikom izražavamo svoj jasan akademski stav o ovom pitanju.

Zamjenik direktora za nauku

dr Žarko Leković

Predsjedniku Etičkog odbora UGC

N/r prof. dr Božidaru Popoviću

Predmet: Izvještaj Komisije povodom prijave NVO CGO protiv dr Radenka Ščekića, naučnog savjetnika u Istorijskom institutu UCG.

Poštovani,

Imenovani smo od strane Etičkog odbora UGC za predmet prijave NVO CGO protiv dr Radenka Ščekića, naučnog savjetnika u Istorijskom institutu UCG.

Povod je članak "Bogatstvo različitosti: očuvanje kulturnog identiteta u vremenu globalizacije", publikovan u zborniku *Clio map* 2022. godine.

- Publikovani rad dr Radenka Ščekića u zborniku *Clio map*, utvrđeno je da ima 23% poklapanja na ćirilici na kojoj je tekst izvorno objavljen, sa tekstovima sa Interneta.

- Predmet prijave je tekst članka kada se transkribuje na latinicu.

- Komisija je dobila nalaz od Etičkog odbora (koji je uradio Centar za unapređenje kvaliteta UCG), upotrebom I-thenticate softvera koji pokazuje 66% poklapanja tekstova na internetu sa tekstom u predmetnom članku transkribovanom na latinicu.

- Komisija je upoređivanjem navedenih izvora u naučnoj aparaturi publikovanog teksta uočila da autor u razmatranom radu nije poštovao pravila citiranja za identifikaciju korišćenog teksta u članku, kao što su: ime i prezime autora, naziv djela, ime urednika, godina izdavanja i broj stranice, zatim navođenja izvora i sl. Takođe, napravljene su i greške u citiranju (autor nije navodio citate pod navodnicima) i parafraziranju, čime nisu ispoštovana osnovna pravila akademskog pisanja.

- Komisija je uočila da ima indicija da je bilo više materijala nego što je uobičajno da se koristi u neprerađenom obliku sa web stranica, što ukazuje na metodološke propuste u tehnici izrade naučnog rada.

- Komisija ukazuje na propust Uredništva zbornika *Clio map* prilikom procesa prihvatanja članka za publikaciju. Naime, Uredništvo nije ispoštovalo redakcijska pravila i Pravilnik o izdavačkoj djelatnosti Univerziteta Crne Gore.

- U kontekstu ovih provjera važna je činjenica da publikacija nije široko dostupna (300 primjeraka je tiraž), u smislu šire naučne javnosti na engleskom jeziku, te da, u skladu sa Mjerilima za izbor u akademska i naučna zvanja (koja se primjenjuju od 2019. godine na UCG), nije uticala na izbor za unapređenje u naučnog savjetnika dr Radenka Ščekića.

U Nikšiću,
12.07.2024. godine

Komisija:

Prof. dr Marijan Premović

Marijan Premović

Doc. dr Dalibor Elezović

Miroslav Doderović

Prof. dr Miroslav Doderović

**ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ
HISTORICAL INSTITUTE**

Bulevar revolucije 5, 81000 Podgorica, Crna Gora
tel. +382 (0)20 241336, gms: +382 (0)67 243550
e-mail: ii@ac.me, www.iicg.ac.me

Broj: 01-

Podgorica, 14.02.2024.

UNIVERZITETU CRNE GORE

- **Upravnom odboru** UCG, predsjednici prof. dr Rajki Glušici
 - **Rektoru** prof. dr Vladimiru Božoviću
- **Etičkom odboru** UCG, predsjedniku prof. dr Božidaru Popoviću

Poštovani, u prilogu vam dostavljamo Stav Vijeća Istorijskog instituta, podržan i izglasan na sjednici 14.02.2024. godine.

S poštovanjem
Zamjenik direktora za nauku
dr Žarko Leković

Broj: 01-127

Podgorica, 14.02.2024.

STAV POVODOM MEDIJSKE KAMPANJE POKRENUTE OD STRANE DR IVANA LAKOVIĆA

Naučno vijeće Istorijaskog instituta UCG, izražava zabrinuost i najoštrije osuđuje medijsku kampanju podstaknutu od strane dr Ivana Lakovića od kraja decembra 2023. godine, koja nesumnjivo šteti Istorijaskom institutu i Univerzitetu Crne Gore u cjelini. Ističemo da smo neprijatno iznenađeni kreiranom kampanjom od strane dr Ivana Lakovića, medijskim napisima koji u negativnom kontekstu prikazuju Istorijaski institut – najstariju naučnu ustanovu u Crnoj Gori.

Smatramo da je dr Ivan Laković izašao iz okvira akademske etike i da je na nedopustiv način manipulirao medijima i nevladinim organizacijama. Samoinicijativno je zloupotrijebio Institutov antiplag-skener softver *Plagiarism checker X* koji se više godina nalazio u njegovoj kancelariji, bez formalnopravno utemeljene odluke.

Ciljano i sa lošom namjerom, protivno osnovnim postulatima etičnosti i kolegijalnom akademskom duhu, dr Ivan Laković se po ličnoj osnovi okomio na kolegu dr Radenka Šćekića. O navodnom rezultatu skeniranja i provjere članka predatog za Zbornik Clio map od strane dr Radenka Šćekića – nije upoznao Uređivački odbor zbornika Clio map koji bi onda bio dužan da ga vrati na doradu u slučaju mogućih neregularnosti. Uređivački odbor je dozvolio da se 2022. godine publikuje članak dr Radenka Šćekića u Zborniku Clio map.

Dr Ivan Laković nije reagovao ni kada je referat za izbor u zvanje dr Radenka Šćekića bio u Biltenu UCG na javnom uvidu početkom 2023. godine, iako se u referatu nalazio, po Lakovićevom kasnijem navodu – sporni članak. Ne bi najvjerojatnije reagovao ni da je rezultat glasanja za direktora Istorijaskog instituta 22.11.2023. bio povoljan po njega. On je reagovao ciljano, sa lošom namjerom, tek kada je izgubio na tajnom glasanju 6:3, kreirajući medijsku harangu i na više desetina adresa šaljući, po njegovom mišljenju, kompromitujući materijal protiv dr Radenka Šćekića sa ciljem Šćekićeve, lične, naučne i profesionalne javne degradacije. Takvim postupcima je želio da izvrši neprimjeren uticaj na Upravni odbor i upravu UCG u svoju korist. Time je kompromitovao projekat Clio map i publikovani Zbornik, ali i ostale članove Redakcionog odbora koji nisu bili upoznati sa njegovim radnjama i namjerama. Tako je svjesno i ciljano, sa predumišljajem, nanio štetu kako dr Radenku Šćekiću, tako i ugledu Istorijaskog instituta i UCG.

Sve ovo gore, taksativno navedeno, ukazuje na lošu namjeru u produženom trajanju, neetičnost, kršenje radne etike, zloupotrebu sredstava Instituta, medija i u krajnjem

– manipulaciju sa Nevladinim organizacijama, od strane samog dr Ivana Lakovića. Što bi se moglo podvesti pod sledeće:

- Neovlašćeno korišćenje antiplagijat skenera i neovlašćeno držanje u kancelariji istog;
- Selektivnim ili spinovanim saopštavanjem informacija je ciljano i sa lošom namjerom u produženom trajanju ugrozio ugled kolege i ustanove – kako bi se stvorio privid napravljenog prekršaja i time obmanula javnost i akademska zajednica;
- Učinjena je ozbiljna povreda ugleda kolege dr Radenka Šćekića, Istorijskog instituta i UCG;
- Učinjeno je nesavjesno osporavanje članka koji je Uređivački odbor zbornika Clio map dozvolio da se publikuje 2022. Posebno pri činjenici da je dr Ivan Laković bio član toga odbora.

Najznačajnija činjenica koja potvrđuje opravdanost našeg reagovanja, jeste manipulativno korišćenje pomenutog softvera od strane Lakovića, jer ni sam „prikupljeni dokaz“, iako prikupljen na nedozvoljen način – nije valjan, pošto pomenuti softver skenira samo glavni tekst, ali ne i fusnote u kojima se upravo nalaze reference i pozivanje na izvore i literaturu. Dr Ivan Laković je bio upoznat sa tom činjenicom, ali je namjerno manipulativno sa predumišljajem, kreirao cijelu aferu i skandal, na štetu dr Radenka Šćekića, Istorijskog instituta i UCG.

Sve ovo gore navedeno, ne ide u prilog jačanju kohezije u kolektivu i radu na većem konstruktivnom dijalogu, zajedničkoj saradnji i boljim međuljudskim odnosima u Istorijskom institutu. Iskreno žalimo, što je došlo do toga da se Istorijski institut problematizuje u lične i nedobronamjerne svrhe i kao najstarija naučna institucija u državi prepoznaje u okviru UCG i u javnosti u negativnom kontekstu - te ovom prilikom izražavamo svoj jasan akademski stav o ovom pitanju.

Zamjenik direktora za nauku

dr Žarko Leković